

Veckans växt v. 31 2011

Rankspenat - *Hablitzia thamnoides* Bieb.

Hablitzia låter mycket exotiskt och knappast som något som trivs på våra breddgrader. Men där misstar man sig, växten är god, tidig, flerårig, tålig och mycket kraftig. Visst låter det som en drömväxt? Ändå så har rankspenaten hos oss aldrig blivit någon betydelsefull köksväxt.

Namnet härstammar från den ryske botanikern Karl Ludwig Hablitz (1757-1821). Han reste som "växtjägare" tillsammans med botanisten Samuel Gottlieb Gmelin i Kaukasus där de fick upp ögonen för denna produktiva växt. Hans karriär som "växtjägare" blev kortvarig för han utnämndes ganska snart till viceguvernör på Krim. Hablitz fick däremot denna växt uppkallad efter sig, även om det inte var han som först publicerar det vetenskapliga namnet på denna art på ett giltigt sätt. Auktor för rankspenat är Friedrich August Freiherr Marschall von Bieberstein (1768-1826), därför står efter artnamnet på latin förkortningen Bieb.

Även Bieberstein var en naturvetare och forskningsresande. Han tjänstgjorde i den ryska militären och stationerades på Krim. Härifrån utgick de flesta av hans många forsknings- och insamlingsresor. Sina observationer från resorna i Kaukasus publicerade han 1800 i en bok med titeln "Beschreibung der Länder zwischen den Flüssen Terek und Kur am Kaspischen Meere". Förutom beskrivningar av ländernas geografi, historia, ekonomi och befolkning finns också utförliga botaniska och zoologiska observationer. Han var mycket flitig och flera av de i Kaukasus inhemska växterna upptäcktes och beskrevs vetenskapligt för första gången av Friedrich August Freiherr Marschall von Bieberstein. Han efterlämnade ca 10 000 växtbeskrivningar med tillhörande herbarium som skänktes till Vetenskapsakademien i St. Petersburg och som nu finns i Botaniska institutet Komarov. Rankspenaten är en av alla dessa pressade växter. När han namngav växten uppmärksammade han botanisten Hablitz, som han med stor sannolikhet säkert också träffade på Krim.

Enligt Lange som skrivit boken "Kulturplanternes införselhistorie i Danmark" omtalas denna växt första gången i nordisk litteratur

1878 av Lindgren. I "Lantmannens Uppslagsbok" av Juhlin Dannfelt från 1923 kan man läsa följande: "Rankspenat, Klätterspenat, kaukasisk spenat, *Hablitzia thamnoides* Bieb. Av mällfamiljen, är en flera meter högt klättrande, mångårig art med hjärtlika blad och talrika små grönaktiga

blommor i toppen. Går bra till på all slags jord, mycket givande och utskjuter tidigt på våren rankor, vars blad äro en rätt användbar ersättning för spenat. Den kan även användas som beklädnad av väggar och verandor m.m.. Självsår sig." Det är inte många som sedan dess har uppmärksammat denna speciella växt, men Lena Israelsson beskriver den i sin bok "Handbok för Köksträdgården" från 2000. Enligt J. Lid's Nordiska fora från 1987 förekommer den som förvildat i trädgårdar i Norden. Vi i Pom, som kan beskrivas som 20-hundratalets "Växtjägare" har inte hittat några förvildade Hablitzia. Däremot finns de att beundra i Uppsalas botaniska trädgård.

I "Våra kulturväxters namn. Ursprung och användning" (SKUD) från 2009 är *Hablitzia thamnoides* Bieb. inte inordnad som i tidigare litteratur under släktet mållor (*Chenopodium*). Hablitzia är idag ett eget släkte, rankspenatsläktet. Den tillhör däremot samma familj som mållorna och spenat, nämligen *Amaranthaceae*. På danska heter växten spinatranke och på norska stjernemelde.

Text: Else-Marie K. Strese

Foto: Åke Strese